

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
Жешувський університет (Республіка Польща)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)**

Матеріали

IV Міжнародної науково-практичної конференції

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

12 грудня 2019 року

**Харків
2020**

СЕКЦІЯ V
**ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ: ДИДАКТИКА,
ВИХОВАННЯ, УПРАВЛІННЯ**

**ЗАСТОСУВАННЯ ВИХОВНИХ СИТУАЦІЙ У ПРОЦЕСІ
ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ
ПІДЛІТКІВ**

Гузенко Н.

аспірантка кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Попов В. Д.

кандидат педагогічних наук
учитель правознавства

Харківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 62 Харківської
міської ради Харківської області
м. Харків, Україна

Авторами запропоновано комплекс виховних ситуацій, які пройшли експериментальну апробацію і довели свою ефективність для формування морального досвіду старших підлітків (ситуації морального вибору, ситуації конфліктостворювальні з моральними колізіями; допомоги й взаємодопомоги та ін.). Розкрито вимоги і методику застосування вказаних ситуацій.

Ключові слова: старший підліток, моральний досвід, виховна ситуація, формування.

The authors have suggested a set of educational situations that were pilot-tested and proved their effectiveness for forming the moral experience of senior adolescents. These situations are the situations of moral choice, situations of conflict with moral collisions, situations of assistance and mutual assistance, etc. The requirements and methods of applying these situations have been revealed.

Key words: senior adolescent, moral experience, educational situation, formation.

Зниження культурного рівня молоді, зростання бездуховності, цинізму, екстремізму, насильства й жорстокості в підлітковому та молодіжному середовищі, його криміналізація у своєму генезисі мають «людський фактор». Подолання цих негативних тенденцій вимагає акцентування уваги шкільної системи освіти на підвищенні морального виховання учнівської молоді. Водночас за останні десятиліття освіта, зокрема шкільна, значною мірою втратила свою виховну складову. Подолання цієї тенденції вимагає посилення виховної функції навчання, у тому числі гуманітарних предметів, які мають найбільш високий виховний потенціал, порівняно з іншими навчальними предметами.

У нашому дослідженні під час навчання старших підлітків предметів

гуманітарного циклу на уроках та в позаурочній діяльності створювалися *виховні ситуації різних типів*.

У процесі експериментальної роботи застосовували дві групи прийомів створення виховних ситуацій:

1) творчі прийоми (доброта, увага і піклування; активізація прихованих почуттів; пробудження гуманних почуттів; вияв засмучення; зміцнення віри у власні сили; довіра; залучення до цікавої діяльності);

2) гальмівні прийоми (паралельна педагогічна дія, наказ, ласкавий докір, натяк, показна байдужість, іронія, розвінчання, вияв обурення, попередження, вибух).

У моделюванні ситуацій також урахувались внутрішні стимули (інтерес учнів до навчального предмету, їхнє прагнення до моральних вчинків, особиста значущість, потреба у спілкуванні тощо) та зовнішніх (романтика, суспільна значущість, змагання тощо).

Виховні ситуації обиралися нами на основі особистісного підходу, тобто крізь призму особистості учня – його потреб, мотивів, здібностей, активності, рівнів моральної вихованості, інших індивідуально-характерологічних особливостей.

Так, у групі E_1 , яку складали учні з досить високим рівнем моральної спрямованості, та групі E_2 , до складу якої увійшли учні з недостатнім рівнем сформованості моральної спрямованості й вихованості, створювали ситуації, які безпосередньо спонукали учнів до моральної поведінки (ситуації морального вибору, прийняття відповідальних рішень; ситуації конфліктостворювальні з моральними колізіями; ситуації опанування новими способами діяльності), а також ситуації, які спонукали учнів до спілкування, творчої взаємодії в колективній діяльності (ситуації допомоги й взаємодопомоги; ситуації співпереживання за успіх загальної справи, змагання й суперництва; ситуації колективного планування, підпорядкування та інші).

У групі E_3 (ця група була створена з учнів з низьким рівнем моральної спрямованості) особливу увагу приділяли створенню ситуацій, спрямованих на стимулювання емоційно-почуттєвих станів, що збуджували прагнення старших підлітків до виявлення моральних якостей, оволодіння моральними знаннями (ситуації співчуття, співпереживання; ситуації розриву способу і результату дії; ситуації прагнення відповідати улюбленому герою, успіху та інші).

Під час створення виховних ситуацій дотримувалися таких вимог:

- відповідність змісту проблеми віковим та індивідуальним інтересам та потребам школярів; особистісна значущість її для старшого підлітка;
- соціальна актуальність;
- опора на особистісний моральний досвід учня; звернення до емоційної сфери вихованця;
- оригінальність презентації проблеми;
- варіативність у вирішенні ситуації; чіткість та зрозумілість її презентації.

Запропоновані нами в експериментальних групах особистісно орієнтовані

виховні ситуації не декларували готових моральних норм і цінностей, тому стимулювали учнів до самотійного осмислення моральної дилеми, пошуку шляхів її розв'язання з опорою на власний моральний досвід, навчали підлітків свідомо обирати правильне з точки зору моральності рішення.

Із метою перенесення зовнішніх моральних проявів у внутрішні, особистісно значущу сферу, з подальшим їх адекватним проявом, такі ситуації були спрямовані на розвиток у молодших підлітків здібності розуміти стан іншої людини, ставити себе на її місце, стимулювати прояв емоцій, що виражають почуття поваги, доброзичливості, чуйності, відповідальності, справедливості тощо, тренування їх у вмінні надати емоційну і практичну підтримку іншим людям.

Особливу увагу під час експерименту в усіх експериментальних групах приділяли ситуаціям вибору. Наприклад:

***Ситуація 1.** До вас сьогодні вдень прийшов друг, з яким ви давно не бачилися, і запросив у театр. Ви охоче погоджуєтесь. Друг дуже радий, що Ви проведете цей час разом. Потім дзвоните мамі на роботу, щоб попередити її, але перш ніж встигаєте щось сказати, вона радісно говорить, що цей дзвінок дуже доречний: вона просить Вас посидіти вдома ввечері з молодшим братом, їй потрібно зустрітися з одним із колег і піти після роботи на ділову розмову. Це для неї дуже важливо, бо можуть відкритися нові перспективи в роботі й щодо матеріального становища родини.*

Яке Ви приймете рішення?

***Ситуація 2.** Уявіть собі, що до Вас прийшов товариш, який живе далеко від Вас. Прийшов по книжку, що ви йому обіцяли дати, але забули знайти, її треба довго шукати на захащених полицях.*

Як Ви вчините і що запропонуєте товаришу?

У розв'язанні виховних ситуацій простежувалася динаміка моральних норм і цінностей, які виявлялися у ставленні учнів до тих чи інших конкретно сформульованих проблем. Для підлітків ситуація відкривала можливість проявити себе, поділитися своїми думками, враженнями, поставити себе на місце іншої людини. Вирішення старшими підлітками вище вказаних ситуацій спонукало учнів до виявлення власної моральної позиції, правильного морального вибору, усвідомлення цінності гармонійних взаємин з оточуючими, відповідальності за власну поведінку, прийняття рішень, духовно-морального самозростання, і, як наслідок, сприяло набуттю учнями досвіду моральної поведінки.

Під час розв'язання ситуацій у всіх експериментальних групах використовували підтримку-співробітництво, що передбачало створення спільностей («учитель – підліток (підлітки)», «підліток – підліток», «підліток – однолітки», «підлітки – підлітки»). Це давало можливість створювати позитивне виховне середовище для формування досвіду моральної поведінки старших підлітків, адже за таких умов створювалась психологічна атмосфера, яка сприяла навчанню учнів глибоко сприймати один одного, приймати рішення, розв'язувати конфлікти, довіряти один одному.

Учні експериментальних класів оволодівали свідомим вибором адекватних способів поведінки, керуючись моральними цінностями. Шляхом адекватної

допомоги з боку вчителів у процесі розв'язання виховних ситуацій у старших підлітків вироблялася здатність до емпатії, співпереживання і співчуття до інших людей, вони вчилися толерантно виражати свої негативні почуття, не принижуючи гідності іншої людини, вправлялися у встановленні дружніх контактів з однолітками.

Також старшим підліткам надавали підтримку шляхом виявлення довіри, яка виникає через розуміння педагогом позиції чи точки зору учня, який усвідомлює, що оцінки вчителя не несуть негативних моментів для нього. Іншим важливим аспектом є цінність моральної творчості, яку відкриває для себе учень у процесі розв'язування виховної ситуації.

Значною мірою сприяло підтримці учнів створення у процесі розв'язання виховних ситуацій позитивної атмосфери колективного спілкування. При цьому ми намагалися, щоб таке спілкування було емоційно забарвленим, пронизаним індивідуальними переживаннями кожного з його учасників.

Опитування учнів експериментальних груп дало підстави для висновку, що надання диференційованої педагогічної підтримки в процесі створення виховних ситуацій забезпечує усвідомлення старшими підлітками образу власного «Я» («Я вмію», «Я можу», «Я не боюся вчинити неправильно», «Я не боюся висловлювати свою точку зору», «Я вмію відстояти свою думку», «Я впевнений у собі») та сприяє формуванню адекватної самооцінки («Мені довіряють», «Мене слухають», «Мене поважають», «До моєї думки прислухаються», «Мою точку зору беруть до уваги» тощо).

Список використаних джерел:

1. Алексеева Н. И. Воспитывающие ситуации как средство формирования морального выбора подростка. URL : <http://cyberleninka.ru>
2. Кравченко І. В. Оптимізація формування морального вчинку у підлітків у позакласній роботі загальноосвітньої школи. *Дійсність та перспективи розвитку сучасної освіти України* : зб. наук. праць. Х., Стиль-Іздат, 2005. С. 173–179.
3. Попов В. Д. Формування моральної спрямованості молодших підлітків у позанавчальній діяльності в загальноосвітній школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Харків, 2014. 280 с.

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ

Гук І. П.

кандидат педагогічних наук, методист

Медичний коледж Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна

Висвітлено питання забезпечення самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності студентів як чинника якісної освіти. Охарактеризовано операційно-

Секція V. Проблеми вищої та середньої школи: дидактика, виховання, управління

Гузенко Н. О., Попов В. Д.

Застосування виховних ситуацій у процесі формування досвіду моральної поведінки старших підлітків 160

Гук І. П.

Педагогічне забезпечення самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності студентів медичного коледжу 163

Дейниченко Г. В., Дейніченко Т. І.

Роль і місце технічного конструювання в умовах реформування загальної середньої освіти 167

Жуков В. П.

Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до інтегрованого навчання учнів під час педагогічних практик 170

Золотухіна С. Т., Лозова В. І.

Експеримент у системі педагогічного дослідження 174

Кабацька О. В.

До питання створення здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі вищої освіти 176

Князян М. О.

Дослідницька компетентність майбутніх перекладачів: сутність та структура 180

Кохан Д. М.

Вплив гендерних стереотипів сучасного суспільства на формування шляхетного ставлення до жінки 183

Красін С. А.

Аналіз поглядів студентів на проблему формування готовності до усвідомленого батьківства 186

Лебедик Л. В.

Сучасні вимоги до змісту підготовки майбутніх викладачів вищої школи 189

Ленська О. О., Ступницька Н. М.

Специфіка викладання для студентів із девіантною поведінкою 193

Прокопенко А. І., Доценко С. О.

Цифрова компетентність майбутнього фахівця 196

Ткачов С. І., Ткачова Н. О., Ткачов А. С.

Інноваційний університет як флагман сучасної вищої освіти 199

Харківська А. А.

Імплементация принципів академічної доброчесності ЗВО на засадах просвітницької діяльності 203

Юрченко О. В.

Особливості осмислення давньоруської етніміки як фактору творення національної свідомості 207

Avdieienko I. M., Kotova A. V., Shamaieva I. I.

Main types of non-linguistic specialty students' self-study 211